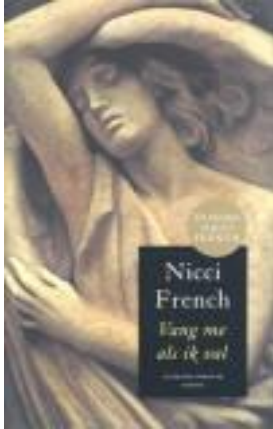

Saskia van der Lingen

Geen minuut te verliezen

Recensie, *Filter* 14 (2007) nr. 2, p. 48-51

Nicci French, *Vang me als ik val*.
Vertaald door Molly van Gelder en Eelco Vijzelaar.
Amsterdam: Anthos, 2005.

Nicci French, *Verloren*.
Vertaald door Irving Pardoën.
Amsterdam: Anthos, 2006.

De bestsellercultuur leidt niet alleen tot haastvertalingen, maar ook tot overhaaste en ongefundeerde vertaalkritiek.

In 2005 spanden Molly van Gelder en Eelco Vijzelaar een rechtszaak aan tegen uitgeverij Ambo/Anthos. Zij hadden voor deze uitgever acht titels van Nicci French vertaald en eisten nu in kort geding ook de opdracht voor de vertaling van het nieuwe boek van dit succesvolle koppel, die aan een ander was gegund. De rechter stelde de uitgever in het gelijk.

Ik beschik niet over de processtukken maar put mijn informatie uit opgespaarde krantenknipsels. Dat Van Gelder en Vijzelaar deze lucratieve auteur niet graag kwijt wilden is begrijpelijk. Een van de aangevoerde argumenten was dat Nicci French in het Nederlands inmiddels hun stem had gekregen. Dat is niet helemaal waar; de eerste twee titels werden vertaald door Gideon den Tex en de derde door Gideon den Tex en Molly van Gelder. Maar sinds 2000 heeft Nicci French inderdaad de stem van Van Gelder en Vijzelaar. Is dat een reden om te stellen dat er geen andere vertalers aan bod mogen komen? Juridisch niet, zo oordeelde de rechter, maar ook uit literair oogpunt lijkt het argument niet doorslaggevend. Er worden immers wel vaker boeken van één auteur door verschillende vertalers vertaald. De boeken van Nicci French behoren tot een specifiek genre, maar het gaat niet om een doorlopende reeks met telkens dezelfde personages, zoals bijvoorbeeld de Inspector Lynley Mysteries van Elizabeth George, die Bruna in razend tempo door wel tien of meer verschillende mensen laat vertalen en hervertalen.

Wat zou voor de uitgever de reden geweest zijn om voor *Lost* een andere vertaler te vragen? Haast, vermoedelijk, want ook met Nicci French bestaan afspraken dat hun boeken eerst in het Nederlands en pas een half jaar later in het Engels verschijnen. Misschien was de door de uitgever geplande deadline voor de vaste vertalers niet haalbaar en wilde men de publicatie niet uitstellen. Of lag het aan de slechte recensie van hun vertaling van *Catch me when I fall* door Gert Jan de Vries in *NRC/Handelsblad*? Dat zou wel heel onredelijk zijn, want zijn oordeel (een 'belabberde' vertaling)

werd met maar één enkel voorbeeld gestaafd en dat voorbeeld was niet met de brontekst vergeleken, want die was op dat moment nog niet uit. De kwaliteit van de vertalingen van Van Gelder en Vijzelaar heeft in elk geval nooit negatieve invloed gehad op de verkoop; van hun eerste gezamenlijke Nicci French-vertaling, *Onderhuids*, verscheen in 2006 de 41ste druk.

Op 1 december 2005 besliste de rechter dat Ambo/Anthos met een andere vertaler in zee mocht gaan en in februari 2006 lag *Verloren* in de boekhandel, vertaald door Irving Pardoën. Is Nicci French met Pardoën beter af? Dat valt nog te bezien.

Vang me als ik val is het eerste boek dat Nicci Gerrard en Sean French weer samen schreven nadat ze zich ieder even op een solocarrière hadden gestort. Het is enigszins een buitenbeentje in hun oeuvre: eerder een psychologische roman dan een thriller. Het ging hun blijkens het nawoord in de Penguin-editie uitdrukkelijk om de literaire vormgeving van een manisch-depressieve persoonlijkheidsstoornis, in de eerste helft van het boek door de ogen van de 'patiënt', Holly, zelf, in de tweede helft door de ogen van haar beste vriendin. Dat er op het laatst ook nog een moordaanslag wordt verijdeld doet minder ter zake en lijkt een concessie aan de fans, die niettemin niet geheel bevredigd werden. 'Die thriller was subliem geschreven, maar ontbeerde de nodige spanning,' schrijft Peter Kuyt in zijn recensie van *Verloren* in *Het Parool*. En hij vervolgt: 'Met *Verloren* verkeert het duo weer in bloedvorm. Dialogen en stijl zijn fantastisch vertaald, dus daarvoor hoef je niet te wachten op de originele versie' – een wel heel curieuze uitspraak, waaruit overigens blijkt dat de uitgever in zijn opzet geslaagd is. Inderdaad is *Verloren* een ouderwetse whodunit, over een moeder wier tienerdochter vermist wordt en die vindt dat de politie zich niet genoeg inspant en daarom zelf op onderzoek uitgaat. Beide vertalingen lezen vlot en zullen het op de Nederlandse markt ongetwijfeld goed doen. *Vang me als ik val* is alweer aan zijn 7de druk.

Inmiddels is ook de oorspronkelijke versie van *Lost* verkrijgbaar en kunnen de vertalingen naast de originelen worden gelegd. Hoe 'belabberd' of 'fantastisch' zijn ze nu eigenlijk?

Beide vertalingen vertonen slordigheden die getuigen van haast. Er komen fouten voor in de *continuity*. Wanneer Holly in *Vang me* op het hoogtepunt van haar manische cyclus in overspannen toestand de echtelijke woning heeft verlaten en een opstootje veroorzaakt op de Millennium Bridge, constateert ze op een gegeven moment dat ze 'kennelijk geen panty aanheeft' en haar knieën heeft geschaafd. Maar in het volgende hoofdstuk wordt ze door de eerste-hulparts gewezen op het feit dat ze 'een pyjama' draagt en weer een hoofdstuk later verlaat ze het ziekenhuis met haar 'nachthemd' in een papieren zak. Gezien de blote knieën kan van een pyjama geen sprake zijn; het Engels heeft het over 'nightclothes'. Vermoedelijk is hier te weinig onderlinge afstemming geweest tussen de beide vertalers. In *Verloren* spreekt de beste vriendin van het vermiste meisje Charlie de moeder van Charlie in het begin bij haar voornaam aan en tutoyeert ze haar, verderop wordt dat in de vertaling 'mevrouw' en 'u', terwijl het in het Engels 'Nina' blijft. Dit is zo'n onnodige verschuiving dat je je afvraagt of het soms aan de brontekst ligt. Was er in het manuscript onvoldoende afstemming binnen het schrijversduo? Zo ja, dan is dat in de uiteindelijke publicatie hersteld.

Wanneer van de vertalingen een paar fragmenten van enkele tientallen bladzijden zin voor zin naast de brontekst wordt gelegd, vallen in beide vertalingen behoorlijk wat kleine verschuivingen, weglatingen, toevoegingen en vergissingen op. Ik kan er hier slechts enkele noemen. Een opvallende verschuiving in *Vang me* is: 'Ik haalde een jurk uit de kast. Hij had crèmekleurige ruches aan de hals en mouwen. Ik was Elizabeth I. Ik was een adellijke dame uit de Tudor-tijd.' In het Engels: 'I plucked a garment from the wardrobe. It had a creamy ruff at the neck and sleeves. I was Elizabeth I. I was a Tudor gentleman.' Een vergissing of hebben de vertalers gemeend de auteurs te moeten verbeteren? Jammer is dat de depersonalisatie van Holly, die in het Engels heel goed is getroffen door haar het gebeuren op de brug te laten beschrijven als een matig geïnteresseerde buitenstaander, in de

vertaling doorleefder is geworden door een paar keer 'ik' te kiezen in plaats van 'er'. Toch doen de verschuivingen in *Vang me* over het geheel genomen geen hinderlijke afbreuk aan de stijl en toon van de oorspronkelijke tekst. Het contrast tussen de steeds opgewondener, op het laatst bijna onsamenhangende stijl van de manische periode en de doffe toon van de depressie komt in de vertaling goed tot zijn recht.

Dat is in *Verloren* wel anders. Wat daar vooral opvalt, zijn de vele toevoegingen. Bijna zin voor zin is het Nederlands omstandiger en 'fraaier' geformuleerd dan het Engels, meestal zonder enige noodzaak. Een paar voorbeelden: 'I collected an unwashed T-shirt from the floor of her room. Rory gave it to Sludge. When he tried to take it back, it ripped.' wordt 'Daarom haalde ik een ongewassen hemd uit haar kamer, dat ze op de grond had gegooid. Rory hield het onder de neus van Sludge. Toen hij het hemd uit haar bek wilde trekken, scheurde het.' Waar zijn dat op de grond gooien, die neus en die bek voor nodig? Het staat er niet. Beknopte zinnen uit de brontekst worden bijna stelselmatig tot volzinnen getransformeerd; actieve constructies worden vertaald in passieve, wat een verandering van perspectief oplevert. Vaak worden zonder enige aanleiding modificaties toegevoegd: 'He stood quite still, as if he was breathing in the briny air' wordt 'Even bleef hij onbeweeglijk staan, alof hij de zilte lucht goed wilde inademen'. Waarom 'even'? Waarom 'goed'? Echt storend is de breedvoerigheid in een dialoogje als het volgende tussen moeder Nina en een vriendin van Charlie: "'Maybe it was someone older.'" "That Charlie was talking to?" "Maybe. They had their head out of the window. They didn't look young." "Man or woman?" wordt "'Misschien was het een ouder iemand.'" "Degene met wie Charlie stond te praten?" "Ja, misschien. Degene die in de auto zat had zijn hoofd uit het raam gestoken. Het was geen jong iemand." "Was het een man of een vrouw?" Enzovoort. Dit is geen spreektaal meer, en al helemaal niet de spreektaal van een wat ongeïnteresseerde jongere en een in de loop van het boek steeds meer in paniek rakende moeder. Dat laatste is in het Engels stilistisch heel goed weergegeven, evenals het taalgebruik van de diverse leeftijdgenoten van Charlie; in de keurige volzinnen van de vertaling blijft daar weinig van over.

De verfraaiingen leiden ook tot fouten in de weergave van de plot. Als Nina bedenkt: 'But it had been too early,' bedoelt ze niet 'Maar goed, het was te vroeg om daar al over te oordelen,' maar dat de opgegeven tijdstippen niet kloppen (Maar dat was te vroeg). Tijd is een belangrijk motief in het boek. Nina heeft steeds het gevoel dat de politie niet genoeg haast maakt en dat er geen minuut te verliezen is; pas bij de ontknoping blijkt hoezeer ze daar gelijk in had. Verspreid over het boek zitten allerlei subtiele aanwijzingen, die pas bij tweede lezing opvallen maar die wel goed vertaald moeten worden. Een mooie vertaalvondst is in dit kader het terloops-idiomatische 'Ze duikt wel weer op' voor 'She'll turn up.' Maar bij een andere aanwijzing gaat het weer mis. Nina doet een vondst in de achterbak van de auto van haar ex. Weliswaar een dwaalspoor, maar dwaalsporen zijn in een thriller even belangrijk als echte sporen: 'a pair of mucky trainers' is vertaald als 'een vieze trainingsbroek' in plaats van 'een paar modderige gym schoenen'. Nog een ongerijmdheid: Nina is de politie steeds te snel af en na weer zo'n voorval wordt over de inspecteur gezegd: 'He blinked.' In de vertaling: 'Hij knipoogde.' Hier is 'blink' (met je ogen knippen) verward met 'wink', wat een volkomen onlogische en in de situatie zelfs ongepaste reactie oplevert.

Soms kijkt de vertaling zozeer af van de Engelse uitgave dat je je afvraagt of het wel om dezelfde tekst gaat. Werkte de vertaler misschien met een versie van het manuscript waaraan door de auteurs nog is geschaafd? In de snelle wereld van de bestselleruitgeverij is dat tenslotte niet ondenkbaar. Of ligt het aan zijn manier van werken? Om daar achter te komen vergeleek ik ook een paar bladzijden van een andere vertaling van zijn hand met het origineel: *Een hartverscheurend verhaal van duizelingwekkende genialiteit* van Dave Eggers. Ook een bestseller en dus vermoedelijk ook in haast vertaald, maar met zo veel literaire pretentie dat je zou mogen verwachten dat er wat

zorgvuldiger met de brontekst zou zijn omgesprongen. Inderdaad is hier iets minder veelvuldig van de brontekst afgeweken, maar toch behoorlijk vaak en ook hier soms met ongewenste betekenisverschuivingen tot gevolg. Eén voorbeeld ter adstructie: 'We have to avoid that kind of cruelly ironic fate – that we, the loudmouths who so cloyingly espouse the unshackling of one's ideas about work and life themselves become slaves to something, to a schedule, obligated to advertisers, investors, keeping regular hours' is in vertaling geworden 'We moeten zien te vermijden dat ons een dergelijk gruwelijk ironisch lot beschoren zou zijn – dat wij, die zo walgen van het loskoppelen van je opvattingen over werken en leven, zelf slaven zouden worden van schema's, met verplichtingen tegenover adverteerders, loonslaven die zich aan kantoortijden houden'. 'dat ons beschoren zou zijn' is een toevoeging; 'loudmouths' is weggelaten; ze 'walgen' niet van de loskoppeling van opvattingen over leven en werken maar omhelzen dat idee juist; 'of something' is weggelaten.

Wat mij betreft gunt de uitgever de volgende Nicci French weer aan Van Gelder en Vijzelaar. En hopelijk gunt hij hun dan ook de tijd voor een extra correctie- en afstemmingsronde. Nog meer hoop ik dat recensenten zich in de toekomst van vertaalkritiek onthouden zo lang er geen vergelijkingsmateriaal voorhanden is.